

ГЕОПОЛІТИКА: ЄВРАЗІЙСЬКИЙ МЕРИДІАН (рецензія)

Щойно у російсько-німецькому видавництві «DirectMEDIA» вийшла книга казахстанського філософа В. Патракова¹. Цей доробок є продовженням розпочатого 2008 р. у співпраці з Українською школою архетипіки циклу досліджень щодо природи передачі соціально-культурної інформації та механізмів цивілізаційної спадковості. Але якщо в перших двох книгах В. Патракова «Народження столиць: від минулого до майбутнього» (Харків, 2008) та «Астана – початок Євразії» (Алмати, 2012) механізми спадковості розглядалися на феномені столиць, то в новій книзі автор розглядає проблему на основі аналізу національних культур і цивілізацій, що здійснюється ним у межах такого сучасного напрямку соціального пізнання, як політична феноменологія (герменевтика).

За визначенням російської дослідниці І. Василенко, «основне завдання політичної герменевтики полягає в розшифруванні соціокультурних архетипів і кодів, що визначають ціннісну природу політичних процесів у даних цивілізаціях»². Але для більш повного розуміння сутності певної культури і цивілізації герменевтичний, якісний, символічний підхід, на думку В. Патракова, необхідно доповнити кількісним аналітичним підходом: соціологічними вимірами національних культурних цінностей. Отже, взявши за основу методи крос-культурного аналізу та спираючись на результати досліджень нідерландського соціолога Г. Гофстеде, автор використав як енциклопедію архетипів колективного несвідомого – одну з найбільш ранніх пам'яток філософії Стародавнього Китаю «Книгу змін» («І цзин»), яку китаїст В. Малявін назвав «прообразом смислів культури»³. Відзначимо, що «Книга змін» останнім часом все більше привертає увагу самих різних вчених. Фізики знаходять у ній попередницю теорії хаосу і дисипативних явищ, біологи – біологічний генетичний код. У 2000 р. з'явилася книга корейського вченого Ч.-С. Чунга (С.-S. Chung) «І цзин про людину і суспільство», в якій зроблено спробу застосувати положення «Книги змін» до соціології⁴.

З використовуваних Г. Гофстеде 6 індексів культур: 1) дистанція влади, 2) індивідуалізм – колективізм, 3) довгострокова – короткострокова орієнтація, 4) неприйняття невизначеності, 5) мужність – жіночність, 6) поблажливість – стриманість автор вибрав перші три, на його думку, найбільш значущі. Ці індекси шляхом смислового зіставлення він пов'язав із символами-гексаграмами «Книги змін». У результаті вийшло, що всі національні культури поділяються на шість царств зі своїми унікальними індексами (генакодами). У кожному царстві виділяється лідер – наймогутніша у військово-економічному сенсі держава.

1. Царство Цянь (небо, творчість): Північна Америка, Австралія, Нова Зеландія, США. США – безумовний лідер соціального та науково-технічного прогресу, тому вони задають тон не тільки в науці та техніці, але й у багатьох інших сферах суспільного життя.

2. Царство Лі (сонце, сяйво): країни Західної Європи, місія яких – просвіщати народи світу світлом гуманізму, науки, європейської культури, розсіювати темряву невігластва та забобонів.

3. Царство Дуй (озеро, радість): країни Латинської Америки, Африки і Близького Сходу, лідер – Бразилія. Культура чуттєвої насолоди життям у всіх своїх формах отримує в цих країнах своє вище вираження.

¹ Патраков В.П. Геополитика «Книги перемен». Время Евразийского меридиана / В.П. Патраков. – Москва-Берлин : DirectMEDIA, 2015. – 411 с.

² Василенко И.А. Политическая философия: учеб. пособие / И.А. Василенко. – М. : ИНФРА-М, 2010. – С. 265.

³ Малявин В.В. Китайская цивилизация / В.В. Малявин. – М. : ИПЦ «Дизайн. Информация. Картография» ; ООО «Издательство Астрель» – ООО «Издательство АСТ», 2001. – С. 190.

⁴ Chung C.-S. The I Ching on Man and Society: An Exploration into its Theoretical Implications in Social Sciences. – University Press of America, 2000. – 456 p.

4. Царство Чжень (блискавка, збудження): деякі країни Східної Європи і Середньої Азії, лідер – Росія. Ці країни історично тісно пов'язані з євразійськими кочовими народами та характеризуються тим, що вносять у світ струмінь хаосу, збудження, що може мати позитивне значення для відмирання вже віджилого. Тому гроза не тільки породжує трепет, але й символізує початок весни й оновлення.

5. Царство Кунь (земля, виконання): Індія, країни Південно-Східної Азії, лідер Китай. Китайська цивілізація, найдавніша на землі, існує вже протягом чотирьох тисяч років. Така неймовірна стійкість заснована на збереженні традиційних цінностей китайської культури, шануванні предків і минулого взагалі.

6. Царство Гень (гора, зосередження): Японія. Протягом майже всієї своєї історії японці показують дивовижну зосередженість, згуртованість і непохитність у розвитку своєї національної держави.

Царства Кань (вода, небезпека) і Сюнь (повітря, проникнення) є потенційними і віднесені до західної та східної частини Тихого океану.

Іншими словами, царство Цянь – творчість, творіння образів, програм (НДІ), царство Кунь – виконання, втілення образів у матерію (фабрика), царство Лі – сяйво, поширення світла знання, просвіта (школа), царство Чжень – збудження, рух (трибуна), царство Гень – зосередженість, завершеність (храм), царство Дуй – радість, свято, гра (карнавал).

Взаємовідносини між царствами описуються матрицями-гексаграмами «Книги змін». Таким чином, через глибокі символічні образи та архетипи ми досягаємо культури країн світу та розуміємо, наскільки сприятливою або несприятливою є взаємодія між ними. З одного боку, країни з індивідуалістичною культурою (царства Цянь, Лі) добре взаємодіють між собою і утворюють стратегічні союзи, симбіотичні матриці-гексаграми «однорідності – володіння багатством». З іншого – країни з колективістської культурою (царства Чжень, Кунь і Дуй) легко вступають один з одним в альянси. Наприклад, відносини Росії та Китаю описуються гексаграмами «повернення – вільність». Росія повертається до Китаю, а Китай веде себе по відношенню до Росії досить вільно.

Проте взаємодія між колективістськими та індивідуалістичними культурами є суперечливою і асиметричною: США – Китай: «розквіт – занепад»; Європа – Китай: «поразка світла – схід»; Росія – Європа: «достаток – «зціпити зуби»»; Бразилія (Латинська Америка) – Європа: «розлади – радикальне оновлення». Тому автор робить висновок, що для Росії в її геополітичній стратегії розвитку необхідно, насамперед, використовувати не розширений напрямок – у бік Європи, Канади та США, а меридіанний – на Південь, у бік Середньої Азії, Ірану, Індії, Китаю, і на Північ – у справі освоєння величезних арктичних природних багатств. Звідси виникає концепція Євразійського меридіана (70° східної довготи), який задає вектор внутрішнього та зовнішнього розвитку Росії.

На думку автора, використовуючи матриці-гексаграми «Книги змін», можна будувати довгострокові стратегії розвитку національних культур, знати місце кожної культури у всесвітній «культуросфері» і, таким чином, знаходити шляхи до загального процвітання та гармонії. Не випадково головною метою всіх східних навчань, у тому числі і «Книги змін», є гармонія всередині кожної людини, сім'ї, держави, світового співтовариства.

Таким чином, В. Патраков намагається на основі синтезу соціологічних вимірювань національних культур і давньокитайського вчення про їн і ян, втіленого в «Книзі змін», показати нову парадигму, яка змогла б подолати віковий антагонізм між західною і східною культурами. У соціально-політичній сфері це означає, що ліберально-демократична парадигма з її пріоритетом прав особистості та ринкової конкурентної економіки не може бути застосована до колективістських культур країн Азії, Африки, Латинської Америки та Росії, для яких характерними є авторитаризм, пріоритет колективного начала над індивідуальним

і державно регульована економіка. У цілому, В. Патраков солідаризується з концептуальною уявою московського соціолога та економіста С. Кірдіної щодо індивідуалістичних і колективістських інституційних матриць⁵.

Наскільки правомірною є така позиція, покаже майбутнє. Ми ж хочемо зазначити, що в будь-якому разі спроба залучення до аналізу соціальних явищ символічних образів, які несуть архетипи колективного несвідомого, надає йому нові смисли і відкриває нові горизонти. Соціологічна наука сьогодні, як ніколи, потребує виходу за межі окресленого кількісними рамками «раціонального теперішнього» і повинна шукати нові імпульси розвитку в «досвіді минулого», яке людство випестувало протягом тисячоліть.

*Е.А. Афонін,
професор, доктор соціол. наук,
заслужений діяч науки і техніки України,
Національна академія державного управління
при Президентові України*

⁵ Кірдіна С.Г. Институциональные матрицы и развитие России: введение в X-Y-теорию / С.Г. Кірдіна. — 3-е изд., переработанное, расширенное и иллюстрированное. — СПб.: Нестор-История, 2014. — 468 с.